

НАПОМЕНЕ
РЕГИСТАР
ЛИЧНИХ ИМЕНА

НАПОМЕНЕ

¹ На Конференцији у Техерану (Иран), крајем новембра и почетком децембра 1943, највиши представници трију савезничких земаља: СССР-а, САД-а и Велике Британије, поред многих других одлука светског значаја, одлучили су да искрцавање у Француској отпочне маја 1944, да се отвори други фронт у Европи и убрза завршетак рата. Црвена армија је имала задатак да пружи офанзивне операције и олакша англо-америчка дејства у Западној Европи. Савезници су у односу на Југославију закључили »да југословенским партизанима треба помоћи у ратном материјалу што је могуће више, као и у операцијама командоса«. У ствари, народноослободилачки покрет је фактички признат као ратујућа страна у савезничкој коалицији.

² Максимилијан фон Вајкс примио је 17. априла 1941. у Београду срамну капитулацију бивше краљевске југословенске војске. У стаљинградској бици командовао је немачком Групом армија »Б«, а од августа 1943. био је командант Балкана, односно врховни командант Југоистока. После другог светског рата, осуђен је у Југославији као ратни злочинац.

³ Групи армија »Е« били су потчињени: 22. 68. и 91. армијски корпус, командант Крита, командант Пелопонеза и командант јужне Егеје, са осам дивизија и пет тврђавских бригада, поред већег броја разних мањих јединица.

⁴ Да би се немачки врховни командант Југоистока могао посветити само оперативним задацима, Хитлер је, директивом од 26. јула 1943, наредио да се за цео Југоисток Европе формира у Београду Штаб војноуправног команданта Југоистока с генералом пешадије Хансом Густавом Фелбером на челу. Задатак штаба био је да врши егзекутивну власт, да контролише квислиншку власт у Србији и Грчкој и да потпомаже марионетске владе у тзв. Независној Држави Хрватској и Албанији (у случају отпадања Италије). Међутим, с обзиром на велику стратегијску важност Србије, која је главни чвор свих комуникација које Дунавом, Моравско-вардарском и Моравско-нишавском долином воде на Балкан, генерал Фелбер је био постављен и за војног команданта Србије. Њему су, поред војноуправних задатака, биле потчињене све окупаторске и квислиншке снаге у

Србији. Само је у оперативном погледу био потчињен врховном команданту Југоистока, док је непосредно био под Врховном командом Вермахта.

⁵ *Ослободилачки рат народа Југославије 1941—1945*, књига 2, преправљено и допуњено издање, Београд, Војноисторијски институт, 1965, стр. 483 (убудуће: *Ослободилачки рат*).

⁶ *Друго заседање АВНОЈ-а* одржано је у Јајцу 29. и 30. новембра 1943, уз присуство делегата из свих крајева Југославије, изузев делегата из Македоније и Санџака који нису могли стићи. После политичке оцене развоја НОР-а, донета је Декларација и на њеној основи усвојен низ одлука историјског значаја. То су пре свега: да се АВНОЈ конституише у врховно законодавно и извршно представничко тело народа и државе Југославије и да се установи Национални комитет ослобођења Југославије као привремени орган власти; да се Југославија изгради на демократском, федеративном принципу као заједница равноправних народа; да се издајничкој избегличкој југословенској влади одузму сва права законите владе Југославије и забрани повратак у земљу краљу Петру итд.

⁷ Влада СССР-а је 29. јула 1944. признала нову избегличку владу Краљевине Југославије са др Иваном Шубашићем на челу и изразила спремност да подржи њен рад у духу споразума Тито—Шубашић. Сутрадан је и влада САД-а признала владу и одобрила споразум. Међутим, споразум није одушевио Британце, као што се и претпостављало. Њихове основне намере нису реализоване како су они желели. За њих је споразум био неуспех, али не и крај напора да остваре своје намере. Незадовољна споразумом Тито—Шубашић, Черчилова влада појачала је свој притисак на Национални комитет да се што пре формира јединствена југословенска влада, да се тачно презицира будућност монархије у Југославији и да дође до сусрета Тита и краља. Поред тога, она је смањила материјалну помоћ снагама Народноослободилачке војске Југославије, ограничила учешће савезничке авијације у борбама над Југославијом и пратила друге сметње.

Тито је писмом обавестио Черчила о постигнутом споразуму. У погледу питања краља Петра о коме је договорено друкчије него што жели британска влада, Тито пише да је то крајње деликатно питање и да се треба њиме позабавити крајњом мудрешћу, тако да пренагла промена не би била узроком пометњи и, уместо учвршћења и уједињења борбених снага, да ослаби постојећи борбени отпор у земљи против окупатора. Ову ствар треба оставити времену и дефинитивно је решити кад се рат заврши.

⁸ *Бела гарда* је квислиншка политичка и војна организација словеначке реакционарне буржоазије у време НОР-а. Организована је у посадне чете и јуришне батаљоне. Прва јединица (чета) формирана је маја 1942. *Плава гарда* је четничка војна формација Драже Михаиловића у Словенији.

⁹ Национални фронт (ВаШ Коtне1;аге) основан је у Албанији 1939. године. Његови припадници и његове војне орга-

низације познати су као балисти. Крајем 1942. појављују се и на Косову. Разбуктавањем народноослободилачког покрета у Албанији и на Косову, Фронт се све више афирмисао као класни и националистички покрет феудалне организације, под окриљем италијанског окупатора, против народноослободилачког покрета, а за стварање »Велике Албаније«. После капитулације фашистичке Италије, Национални фронт је остао у служби немачког окупатора. »Уинпегари« (добровољци) су нерегуларне оружане добровољачке јединице које је италијански и немачки окупатор организовао од припадника албанске народности на територији Југославије, за борбу против Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије.

¹⁰ Средином 1944. Немци су појачали експлоатацију и онако тешко оптерећене привреде Србије. Разрезом је одређено да се из Србије отпреми у Немачку 86.000 вагона пшенице, 6.000 вагона јечма и 15.000 вагона зоби. Довођењем страних радника и 4.000 италијанских војних интернираца и присилном мобилизацијом радне снаге из Србије, нарочито Јевреја, повећана је производња у рудницима. Тако, на пример, Бор је повећао копање руде са 26.000 тона у јуну на 32.700 тона у јулу, а прераду руде са 1.000 на 1.500 тона, Трепча са 32.400 тона у јуну на 34.750 тона у јулу, Мачкатица са 9.590 тона у јуну на 11.760 тона у јулу. И остали рудници су знатно повећали производњу. У рудницима Крупањ, Лиса и Зајечар произведено је у јулу 1944. године 149 тона рафинираног антимона, из Мајданпека је транспортовано у Немачку 10.167 тона пирита, а из фабрике »Зорка« у Шапцу 824 тоне сумпорне киселине. Од 1.374 тоне рафинираног олова произведеног у току августа у Трепчи 1.121 тона је отпремљена у Немачку.

Вредност извезене робе из Србије у Немачку у мају износила је 8.689, у јуну 5.610 и у јулу 8.581 милион рајхсмарака. Укупно је у првом полугодишту 1944. из Србије извезено у Немачку робе у вредности од 81.840 милиона рајхсмарака, а у исто време је у Србију увезено робе у вредности од 43.388 милиона рајхсмарака.

¹¹ Свечана седница скупа одржана је 27. јануара, на дан Светог Саве, па је конгрес по томе назван »Светосавски«. Поред »делегата« из Србије и Београда, ту су били: Антон Крејчи, бивши посланик ЈНС и »опуномоћеник« осталих странака из Словеније, Фрањо Парте, социјалист из Хрватске, и Владимир Предевец, у име Мачекове ХСС, Мустафа Милатић, у име Југословенске муслиманске организације, публицист и бивши народни посланик ЈНС. С тиме су организатори хтели да скупу дају југословенски значај.

¹² Јосип Бооз Тито, *Сећање на дане ослободилачког рата и револуције*, Београд, Комунист, 6. април 1961.

¹³ *Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа*, Београд, Војноисторијски институт, т. II, књ. 10, СТО. 397—398 (убудуће: *Зборник*).

¹⁴ Архив Војноисторијског института Београд (убудуће: Архив VII), кут. 119/2, бр. рег. 4/1.

¹⁵ Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-313, ролна 196, снимак 7657061.

¹⁶ *Зборник*, т. II, књ. 11, стр. 190.

¹⁷ Архив VII, кут. 408 А, бр. рег. 2/29—8/1

¹⁸ Немачко-бугарски окупатори и квислинзи стално су очекивали упад јачих снага Народноослободилачке војске у Србију. Војноуправни командант Југоистока генерал Фелбер у свом извештају од 4. новембра 1943. године упозоравао је Врховну команду оружане силе у Берлину на озбиљност настале ситуације: »Главни догађај на граничном подручју је концентрација партизанских снага на простору Вишеград—Прибој« ... »Сваког момента морамо рачунати да ће Тито извршити свој намерава ни продор на српску територију у правцу Ужица.

Противмере које сада треба предузети морају имати карактер чисто војничке акције. Не смомо употребљавати досадашњи начин сузбијања партизана« (Архив VII, кут. 28, бр. рег. 13/1).

А четири дана раније, 1. новембра 1943, у извештају који је Врховни командант Југоистока генерал-фелдмаршал Вајкс упutio Хитлеру, о ситуацији у Југославији, а посебно у Србији, пише и ово: »У овом тренутку главна опасност прети из Хрватске. Црвене снаге намеравају да продру у Србију преко Дрине. Дража Михаиловић врши припреме да их одбије... Због тога Михаиловић тражи везу с немачким командама да не би потпао под комунистичку власт... У целини узевши, националне снаге (четници) су у опадању, а комунистички покрет у успону. Отуда произлази и правац ангажовања сопствених снага и формулисање задатака.

Најопаснији непријатељ је Тито. Ако се у предстојећим месецима не успе да се одлучно ослабе његове снаге, добијене из пропасти хрватске државе, онда ће: а) доћи до органског спајања свих комунистичких устаника на целокупном простору Југоистока; б) одбрана јадранске обале од напада споља биће неизводљива.

У наредним месецима неће се више радити о опстанку Хрватске, Црне Горе и Албаније, него о стварању или спречавању стварања бољшевичког бојишта на целокупном простору Југоистока, у непосредној близини граница Рајха« (Архив VII, микрофилм, НАВ-Н-Т-313, ролна 189, снимак 7449011-24).

¹⁹ *Зборник*, том II, књ. 11, стр. 191.

²⁰ Не постоје поуздани подаци, али изгледа да је друг Тито имао намеру да 11. и 28. дивизију, која је требало такође да крене у Србију, привремено задржи у источној Босни, на левој обали Дрине, како би, заједно с јединицама 3. корпуса, обезбеђивале велику операцијску базу и, по потреби, у одређеном тренутку, пребациле се преко Дрине у Србију ради појачања темпа борбених дејстава 1. пролетерског и 12. корпуса.

Врховни командант је првобитно намеравао да из источне Босне упуту у Србију 3. и 12. корпус. Он је 11. јула 1944. Штабу 3. корпуса потчинио 12. корпус, наредио му да јединице постави на такве оперативне одсеке с којих ће моћи брзо кренути у

Србију и захтевао потпуну спремност да се на дати знак изврши покрет, макар у источној Босни остали партизански одреди. Касније је маршал Тито одустао од упућивања у Србију 3. корпуса, а 12. корпус је појачао двама новим дивизијама.

²¹ За заменика команданта Главног штаба за Србију био је одређен Љубодраг Ђурић, он је авионом совјетског ваздухопловства, којим је пилотирао Ј. А. Гиренко, из базе у Барију стигао у село Косанчић, у Јабланици, 9. јула 1944. и припремио долазак осталих чланова одређених за руковођење оружаном борбом у Србији. Сви они су долетели у Бојник једним совјетским (пилотирао Ј. А. Гиренко) и једним енглеским авионом, заједно са војном мисијом СССР-а за Србију са генералом Горшковым на челу. Са главном групом, поред Коче Поповића, стигли су Светозар Вукмановић Темпо, делегат Врховног штаба, Благоје Нешковић и остали чланови Покрајинског комитета КПЈ за Србију и Главног штаба, као и чланови Централног комитета СКОЈ-а Рато Дугоњић и Милијан Неоричић.

О доласку ове групе руководилаца у Србију у писму Рата Дугоњића и Милијана Неоричића Централном комитету СКОЈ-а од 16. јула 1944. се каже: »...та ноћ ће за нас остати у вечитој успомени. Прво, зато што је наш авион налетео на један јарак дубок скоро два метра и мало се полупао. Срећом, никоме се ништа није десило. Али, то није ништа. Када смо излазили, чекали смо да видимо народ. Тај народ је диван. Гледали смо неке жене који су плакале када су виделе авион са петокраком звездом и од плача нису знале да проговоре. На свим лицима се видела радост што смо дошли и поверење да ће од сад све да иде још боље. Како и неће тако мислити, када су видели оне силне генерале. Све је било на ногама у оним селима када смо пролазили. Иако су дан раније у та села бити подрли тенкови, ипак нигде не видиш неког страха... Једна баба каже: „Е сутра ће, синко, опет тенкови, када чују да сте дошли. Али, нека их сада колико год хоће, само нека сте ви стигли .. / Туче се овде народ жестоко и сваки дан све боље. Борбе које воде овдашње дивизије много су веће него што смо замишљали«.

²² *Зборник*, т. II, књ. 11, стр. 11.

²³ О томе се у извештају Врховне команде Југоистока, упућеном Врховној команди Вермахта 11. јула 1944, поред осталог, каже: »Концентрација црвених снага на српској западној граници отприлике на основној линији Беране—Зворник продужава се ... Постављени циљ је, према сигурном извору, да се учврсте у Србији и Македонији, с вршењем утицаја на Бугарску. Целокупна ситуација, ранији покушаји и разлози снабдевања потврђују ова обавештења« (Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-311, ролна 192, снимак 36—37).

Колико је немачко командовање било добро упознато са стањем наших јединица и нашим плановима у Србији види се и из једне белешке за реферисање Групе Абвера Обавештајног одељења Команде Југоистока од 1. јула 1944. у којој стоји: »Осетно се заоштрава положај на југоистоку Србије... Покушај комуниста да запрече долину Ибра и Јужне Мораве, као и, веро-

ватно, долину Тимока, и да се повежу с комунистима било у Шумадији, вило у североисточној Србији. Све ове акције предузете с циљем да се створе повољни предуслови за сједињавање на Ибру са 2. корпусом из Црне Горе.

Опште померање комуниста из Југоисточне Србије на север и запад, јаке борбе комуниста на територији Бруса, јачи притисак са Јастрепца према Крушевцу, напредовање једне комунистичке групе од Сокобање на територију северозападно од Књажевца јасно потврђују ове намере.

Упркос повећаним потешкоћама, треба рачунати да ће комунисти и даље настојати да спроведу у дело већ једном усвојене планове. То су: војнички и политички заузети Србију, кроз садејство комунистичких снага унутар и ван Србије» (Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-311, ролна 191 снимак 685–94).

²⁴ Дневни извештај Команде Југоистока од 3. августа 1944 (Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-78, ролна 332, снимак 6289494–501).

²⁵ Депеша Штаба Оперативне групе дивизија од 1. августа 1944 (Архив VII, кут. 373, бр. рег. 21/2).

²⁶ Зборник сећања *Друга пролетерска*, Београд, ВИЗ, 1965.

²⁷ Било је предвиђено да та дивизија узме учешћа у нападној операцији на правцу Пећ—Андријевица—Колашин, међутим, после пораза непријатеља код Берана и Андријевице и продора Оперативне групе дивизија НОВЈ кроз новопазарски Санџак, она је прикупљена код Приштине и Косовске Митровице.

²⁸ Архив VII, кут. 372, бр. рег. 2/7-2.

²⁹ Командант Југоистока, односно командант групе армија »Ф« у свом извештају од 7. августа 1944. Врховној команди Вермахта о плану дејства сопствених јединица у операцији »Рибецал« каже: »Упркос концентрацији снага у јужној Србији, која је у току, командант Југоистока стоји чврсто при одлуци да са прикупљеним снагама туче непријатеља у Црној Гори. Из овог произлази да ће се веза Санџака са црногорском обалом, која је била месецима прекинута, поново успоставити. Могућност да се ова намера брзо спроведе у дело је, због смањења непријатељевих снага у том рејону, повећана. Друга оклопна армија већ је примила одговарајућа упутства да без одлагања започне с операцијом 'Рибецал'« (Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-311, ролна 285, снимак 1060-1)

³⁰ Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-77, ролна 780, снимак 5506951-83.

³¹ У извештају команданта Југоистока од 7. августа 1944. Врховној команди Вермахта о плану за употребу снага у Србији стоји и ово: »Код преузимања овог ризика очекује се да ће се 4. СС полицијска оклопна гренадирска дивизија, по завршетку операција »Кројцотер« (»КгеигМег« — »Змија шарка« — извођена у Грчкој против јединица ЕЛАС-а — прим. аутора), из политичких разлога поново вратити на железничку пругу Скопље — Ниш и бар с неким својим деловима учествовати у операцији против снага Главног штаба Србије« (Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-311, ролна 285, снимак 1060-1).

³² Директива Штаба четничке 4. групе јуришних корпуса ОД 5. августа 1944 (Архив VII, бр. рег. Ц-Б-11.283).

³³ Исто.

³⁴ *Зборник*, т. I, књ. 9, стр. 203.

³⁵ Заповест Штаба 4. групе јуришних корпуса (Архив VII, бр. рег. Ц-Б-11.289).

³⁶ Архив VII, бр. рег. С-В-1091/1.

³⁷ Архив VII, кут. 734, бр. рег. 18/6.

³⁸ Архив VII, кут. 391, бр. рег. 21/2.

³⁹ Архив VII, микрофилм Билећа, ролна 17А, снимак 290-91.

⁴⁰ *Зборник*, т. I, књ. 11, стр. 170.

⁴¹ *Зборник*, т. I, књ. 9, стр. 226—227.

⁴² Овим захтевима, у погледу употребе савезничке авијације, није било удовољено. Дан раније, четири савезничка авиона митраљирала су непријатељске положаје и бацила неколико бомби на комуникацију Косовска Митровица—Рашка. Куршумлију су први пут бомбардовала четири савезничка авиона 19. августа 1944. у 8 часова и 30 минута (док су јединице Оперативне групе држале у блокади), бацивши свега четири бомбе.

⁴³ Партизанска бригада »Георги Димитров« формирана је крајем маја 1944. у Јабланици, у јужној Србији, од бугарског партизанског батаљона »Георги Димитров« и других војника који су заробљени у борбама или добровољно пришли јединицама Народноослободилачке војске Југославије. Бригада је дејствовала под командом Главног штаба Србије до 9. септембра 1944, када је упућена у Бугарску.

⁴⁴ Нагли прилив нових бораца и формирање нових јединица отворили су и нове проблеме, нарочито о питању руководећег кадра и наоружања. Због тога је руководство народноослободилачког покрета Србије тражило од Врховног штаба и ЦК КПЈ помоћ у војним руководиоцима. »Ми немамо довољно кадра, ни војних ни политичких, да обухватимо оволику војску. Присиљени смо да за командире постављамо људе који први пут узимају пушку у руке ... Требало би нам слати бар из Италије све прездравеле рањенике и болеснике из ових крајева Југославије« — каже се у писму Покрајинског комитета КПЈ за Србију од 6. септембра 1944 (Архив Института радничког покрета Србије, кутија 26, бр. рег. 245).

⁴⁵ *Зборник*, т. I, књ. 20, стр. 668.

⁴⁶ *Зборник*, т. I, књ. 9, стр. 346.

⁴⁷ *Три године борбе Тринпесте пролетерске*, Клуб XIII пролетерске бригаде »Раде Кончар«, 1945, стр. 192—193.

⁴⁸ Вlado Бајић, *Дејства I. пролетерске дивизије при преласку У Србију 1944. године*. Војно дело, бр. 12, Београд, 1957.

⁴⁹ *Трећа крајишка пролетерска бригада*, Београд, Војно-издавачки завод, 1969.

⁵⁰ Архив VII, кут. 589 Б, бр. рег. 8/10.

⁶¹ Представници владе Трећег Рајха и владе Јапана потписали су у Берлину 25. новембра 1936. пакт о борби против комунизма, тзв. Пакт антикоминтерна.

⁵² То најбоље илуструје разговор који је 5. септембра 1944. водио министар рата генерал-мајор Иван Маринов Крстев (касније главнокомандујући генерал нове Бугарске народне армије) са шефом немачке војне мисије у Софији. Том приликом Маринов је изнео свој став, а уједно и став своје владе »да не треба ни у ком случају дати Русима повод да пређу бугарску границу, што би, по његовом мишљењу, подједнако тешко погодило и бугарске и немачке интересе« и да »бугарска влада жели да избегне раскид с Немачком упркос највећем притиску споља« (Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-311, филм 193, снимак 211-2).

Маринов је био командант бугарске 15. пешадијске дивизије у Битољу и одговоран је за смрт више хиљада партизана, бораца Народноослободилачке војске и цивилног становништва у Македонији. Југословенска државна комисија за утврђивање злочина огласила га је још 1945. године ратним злочинцем. На списку ратних злочинаца Бугара његово име евидентирано је под бројем 441.

⁵³ Има података да је овај састанак био 18. односно 20. августа. Међутим, ни један ни други податак нису тачни. По неким подацима, састанак је одржан у селу Скакавцима, код Косјерића, што, такође, није тачно. Дража је у Ражану дошао из Скакаца, где му се у то време налазио Штаб, а центар везе — у Тометином Пољу.

⁵⁴ О томе је Дража Михаиловић на саслушању пред истражним органима у Београду, априла 1946. године, изјавио: »Мени је било главно да извучем што више из Централе за жито и Централе за гвожђе... Требала ми је одећа, обућа, оружје и све што сам могао да извучем из Државне страже... Недић се обавезао да све оно што добију јединице Српске државне страже и Српске граничне страже, наиме одећу, обућу, оружје и друго треба да се лиферује и за моју организацију.«

У истражном саслушању пред ОЗН-ом за Југославију, 9. јануара 1946. године, Милан Недић је о томе, рекао: »Споразумели смо се да оружје и муницију издејствујемо преко Немача... да моја влада издаје подофицирима и официрима принадежности, месечно по 100 милиона динара..., да се све ооу. жане формације владе ставе под команду Драже Михаиловића, ради координације у борби против комуниста.«

Чим је дошао у Београд, Недић је одмах послао Дражи Михаиловићу 100 милиона динара (за 76 милиона купљене су униформе за четнике), 5.000 пушака и 1.000.000 метака, а нешто касније нових 10.000 пушака и одговарајућу количину муниције, као и већу количину одеће и обуће. Дванаестог септембра из трезора банке је упућена за четнике сума од 1.076.669.854 динара. Четницима је послато и нешто злата, платинских плочица и

стране валуте. За пријем оружја и материјала, у име четника, одређен је мајор Предраг Раковић, командант 2. равногорског корпуса, који је у ту сврху упућен у Београд.

⁵⁵ Пре, овог састанка, у Вранићима, код Чачка, са Штеркером су се састали четнички идеолог Живко Топаловић, генерал Мирослав Трифуновић и капетан Предраг Раковић. После састанка, Живкова супруга отпутовала је Штеркеровим аутомобилом у Београд да донесе своје покућство које су Немци били запленили.

Према неким подацима састанак Штрекер — Дража одржан је у селу Прањанима, код Чачка. Штеркера је на састанак довео капетан Предраг Раковић.

О понуди Драже Михаиловића за сарадњу с Немцима у *Ратном дневнику Команде армија »Е«* је 16. августа 1944. записано: »Споразумно са Недићем, Дража Михаиловић је понудио немачком командовању потпуно потчињавање четничких јединица. Поред постојања проблема даваља талаца, унутрашњих српских супротности и понуде за лични договор Драже Михаиловића са специјалним опуномоћеником Министарства иностраних послова, сада постоји само захтев за оружје за заједничку борбу« (*Зборник*, т. XII, књ. 4, стр. 926).

⁵⁷ Нојбахер и Дража Михаиловић први пут су водили разговоре о сепаратном миру јануара 1944 у Ужицу.

⁵⁸ C^ Oegtaп Goge1\$п Mт151;гу (ОЕМ) — Лондон, бр. 1509/371. 752.

⁵⁹ Архив VII, микрофилм. НАВ — В — Т 311, филм, 192, снимак 802—812.

⁶⁰ Руководећи се сазнањем »да се ради о последњој позитивној форми једне понуде која је значајна за целокупно подрицање под његовом командом, а и за окупациону силу«, Вајкс и Нојбахер су своја инсистирања заснивали на реалној процени: а) да развој »комунистичке опасности у Србији и око ње захтева искоришћавање свих антикомунистичких снага« и б) да би начелно одбијање понуде Драже Михаиловића »нежно довело до општег нерасположења свих Срба према немачкој окупационој сили«, до преласка појединих четничких делова на страну НОВЈ, до даљих великих успеха НОВЈ у борби против четничких војних формација, до коначне блокаде свих саобраћајних путева у Србији, нарочито на правцу за Грчку, и до прекида експлоатације рудних и других богатстава Србије за немачку ратну привреду (Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-311, ролна 192, снимак 643—5: Извештај команде Југоистока од 19. августа 1944).

⁶¹ На том састанку четнике су представљали Дража Михаиловић, потпуковник Лука Балетић и потпуковник Мирко Лалатовић, СДК капетан Радослав Протић, СДС мајор Љубиша Микић и СГС мајор Драгиша Јефтић. Том приликом су делегати Недићевих оружаних снага поднели Дражи Михаиловићу извештаје о распореду и стању својих јединица, а Дража је саопштио своју одлуку о војничком обједињавању свих четничких и Недићевих јединица у Србији. Од СДС, која је ушла у састав

четничких јединица, у догледно време требало је образовати засебну јединицу под називом Српски ударни корпус југословенске војске у отаџбини, састава две дивизије.

⁶² Поред пуковника Макдаула у цивилу професора балканских наука на Универзитету у Бостону, у мисији су се налазили: капетан америчких падобранских трупa Мило Драговић, радио-телеграфиста Мајкл Дивјак, фото-репортер Гак Алин >и још 11 Американаца. Мисију су на бившем аеродрому у селу Прањанима, код Горњег Милановца, у ноћи између 21. и 22. августа дочекали Штаб четничког 1. равнoгoрског корпуса и сви дотадашњи чланови америчке војне мисије при Штабу Драже Михаиловића (Архив VII, бр. рег. С. П. 149: *Равногорска застава*, бр. 2 од 20. IX 1944). Поводом упућивања ове мисије у Михаиловићев штаб, маршал Тито је упутио протест Рузвелтовој влади. Протестовао је и Черчил, председник владе Велике Британије.

⁶³ У новој игри са старим циљем готово истовремено у Врховни штаб Народноослободилачке војске на Вису стигао је шеф америчке војне мисије пуковник Елери Хантингтон. Тих дана на Вису је боравио Марфи, високи функционер америчке администрације, и секретар Норден, који се нису устручавали да тврде да Србија није за народноослободилачки покрет, а шеф британске војне мисије при Врховном штабу бригадир Фицрој Маклин донео је маршалу Титу понуду неких четничких вођа за разговор са Врховним штабом о сарадњи и склапању привременог пакта о ненападању. Затим је почетком септембра председник југословенске владе у емиграцији др Иван Шубашић, уз подршку Британаца, форсирао код Тита да се приступи формирању једне »уједињене југословенске владе«. Једнаестог и 13. септембра притисак се наставио. Британски министар спољних послова Антони Идн још изричитије је тражио од Тита да хитно приступи формирању такве владе »која би била у стању да преузме власт у земљи у часу ослобођења, а коју би влада Његовог величанства могла да призна као владу Југославије за време преговора о миру«.

⁶⁴ Немачка обавештајна служба, VII, бр. док. 312.

⁶⁵ Исто.

⁶⁶ Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-311, ролна 187, снимак 831—33.

⁶⁷ Архив VII, кут. 372, бр. рег. 3/2.

⁶⁸ Архив VII, кут. 26, бр. рег. 8/3—2.

⁶⁹ Архив VII, кут. 26, бр. рег. 5/3—8.

⁷⁰ Архив VII,, микрофилм НАВ-Н-Т-311, ролна 193, снимак 42—44.

⁷¹ Архив VII, кут. 372, бр. рег. 3/8—2.

⁷² Архив VII, кут. 20. бр. рег. 5/8.

⁷³ Врховни командант је за дејства у западној Србији и према Београду предвиђао и упућивање делова 3. ударног корпуса из источне Босне преко Дрине. То се види из његове депеше од 30. августа 1944. Штабу 3. корпуса: »Са главнином ваших снага чистите Посавину, Семберију и Мајевицу и поставите

ваше јединице тако да брзо могу прећи преко (преко Дрине у Србију — прим. П. В.) ако буде ситуација захтевала» (Архив VII, кут. 408А, бр. рег. 2/8).

⁷⁴ Архив VII, кут. 372, бр. рег. 3/2.

⁷⁵ Архив VII, кут. 372, бр. рег. 3/11—2.

⁷⁶ Исто, бр. рег. 33/111—1.

⁷⁷ Архив VII, бр. рег. С-В-11306: Директива команданта 4. групе јуришних корпуса од 4. септембра 1944; и бр. рег. С-В-11351/3: Дешета команданта 4. групе јуришних корпуса од 4. септембра 1944.

⁷⁸ *Шеста пролетерска дивизија*, Загреб, Епоха, 1964.

⁷⁹ Исто.

⁸⁰ Исто.

⁸¹ Према подацима из Дневног извештаја немачке Команде Југоистока од 10. септембра 1944, четници су у борбама на Јеловој гори имали 66 погинулих и 350 рањених (Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-311, ролна 193, снимак 398—404).

⁸² Архив VII, бр. рег. С-В-11. 309.

⁸³ Зборник, т. I, књ. 12, стр. 39.

⁸⁴ Архив VII, кут. 589, бр. рег. 8/1.

⁸⁵ *Трећа пролетерска санџачка бригада*, књ. II, Београд. Војноиздавачки завод, 1970, стр. 242—243.

⁸⁶ Зборник, т. I, књ. 11, стр. 424.

⁸⁷ Непријатељску посаду у Ужицу у то време су чинили: 3. батаљон немачког 5. полицијског пука, делови 2. пука Српског добровољачког корпуса и изванредан број Недићевих жандара и четника Драже Михаиловића — с појачањима која ће стићи — укупно око 5.000 војника

⁸⁸ Архив VII, кут. 712, бр. рег. 5/2.

⁸⁹ »Растеређење за Источни фронт« — каже се у наређењу команданта Југоистока, које је 21. септембра 1944. упућено Команди 2. оклопне армије — »кроз ову акцију настаће само тада ако благовремено дође до извршења и ако буде брзо и смело извршена« (Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-311, ролна 193, снимак 857—8).

⁹⁰ Септембра 1944. одржан је четнички Конгрес штампе у чијем су раду учествовали сарадници свих четничких листова и шефови четничке пропаганде. Присутни су добили упутства како ће путем пропаганде разбијати братство и јединство наших народа и народности, сејати мржњу и неповерење према народноослободилачком покрету, популарисати Дражу Михаиловића и цепати јединство српског народа у борби против окупатора.

⁹¹ Бошко Н. Костић, *За историју наших дана*, Лил, 1949, стр. 170.

⁹² Архив VII, бр. рег. В-К-П-466, В-К-П-932.

⁹³ Архив VII, бр. рег. С-Х-306, бр. рег. С-В-9417. Наређење Штаба четничког 7. јуришног корпуса од 23. септембра 1944.

⁹⁴ С новим борцима прорађиване су теме: Развитак и циљеви Народноослободилачке војске Југославије. Народноослободилачки одбори као права народна власт, Антифашистичко

веће народног ослобођења Југославије и Национални комитет ослобођења Југославије, О федеративној демократској Југославији, О другу Титу као вођи наших народа и другим руководећим личностима нашег устанка, Слуге окупатора у нашој земљи, Наши односи са савезницима — Енглеском, Америком и СССР-ом и др.

⁹⁵ Јунгенфелдова борбена група требало је да напада на правцу Вреоци—Аранђеловац и да организује запречни положај на 8 километара јужно и југозападно од линије УБ—ЈТајковац—Лазаревац, али је, због продора делова 1. пролетерског корпуса на Космај, пред Сопот, морала од тога одустати и делом се упутити према Авали и Раљи да би обезбедила Београд, а делом у Шабац да би узела учешћа у нападу на 12. корпус, заједно са четницима.

⁹⁶ Реч је о деловима 18. СС брдског полицијског пука и задњим ешелонима 4. СС полицијске оклопне дивизије који су били упућени из Грчке у Банат да уђу у састав Групе армија »Јужна Украјина« и образују одбрамбени фронт према трупама Црвене армије.

⁹⁷ Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-311, ролна 285, снимак 632.

⁹⁸ О приливу нових бораца и попуни јединица забележено је:

»Избијањем у рејон Колубаре, Ваљева и Тамнаве дошло је до великог прилива нових бораца.. Долазили су младићи и девојке чије смо симпатије пленили искључиво својим примерним држањем. Прикључивали су се четама док су пролазиле кроз села или их сустигале на наредном задатку. У бригаду смо примали и млађе људе које смо заробљавали као четнике, недићевце или љотићевце, а који су то добровољно тражили. Бројно стање батаљона се брзо утростручило« (*Трећа крајишка пролетерска бригада*, књ. 2, Београд, Војноиздавачки завод 1969, стр. 371).

⁹⁹ За време боравка врховног команданта маршала Тита у Казерти (Италија), од 6. до 14. августа 1944, постигнут је споразум између маршала Тита и савезничког врховног команданта за Средоземље генерала Хенрија Мајтланда Вилсона о заједничкој операцији англо-америчких ваздухопловних снага и јединица Народноослободилачке војске Југославије на саобраћајним комуникацијама и чворовима у Југославији од 1. до 7. септембра 1944. План ове највеће диверзантске комбиноване операције у другом светском рату обухватао је дејства на 37 најзначајнијих комуникација широм земље: 20 железничких (у дужини око 2.800 км), 16 друмских (у дужини око 1.700 км) и једну речну. Дејства су отпочела у поноћ 31. августа готово једновременим ударом 79 бригада Народноослободилачке војске, 62 партизанска одреда и четири самостална партизанска батаљона — око 125.000 наоружаних бораца. Савезници су, пак, у операцији ангажовали балканске ваздухопловне снаге (Ваикап Аир Еорсе — ВАР), ојачане америчком 15. ваздухопловном армијом (15. ХЈш-цес 81ац;ез Агту Аир Еорсе — ХЈ8ААР). Само изнад Србије деј-

ствовао је 391 бомбардер (од тога 360 бомбардера Б-24 званих »летеће тврђаве«) и 255 ловаца, међу којима су се већином налазили познати ловачки апарати »спитфајери«. Ове снаге су, за време операције, извршиле укупно 1.973 авио-полета, бацивши око 3.000 тона бомби. У седмодневним дејствима порушено је железничких пруга у дужини од око 100 км, ири чему је кидање извршено на 2.913 места, те 97 мостова, 35 пропуста, 5. тунела и 37 бункера; уништено је или заплешено 167 локомотива, 760 вагона, 5 оклопних возова и 243 мототранспорта, - погинуло је око 2.000 и заробљено око 5.800 непријатељских војника.

¹⁰⁰ Архив VII, кут, 33, бр. рег. 16819.

¹⁰¹ Борбену групу »Фисл« су сачињавали: 1. и 3. батаљон 98. пешадијског пука 1. брдске дивизије, батерија јуришних топова 191. јуришне бригаде, мотоциклистички ескадрон и тенковски вод.

Састав ове групе је био: јединице за узбуну, делови 563. ландесшицен батаљона, делови 3. пука белогардејског Руског заштитног корпуса, морнарички батаљон, поморска артиљерија и људство скелског прелаза.

¹⁰² »Јуче, 13. о.м. на правцу Клокочевац—Оршава ухваћена веза са Црвеном армијом. Ура!« — гласила је радио-депеша гснерала Коче Поповића, команданта Главног штаба Србије, коју је 14. септембра 1944. упутио врховном команданту маршалу Титу (*Зборник*, т. I, књ. 12. стр. 87).

¹⁰⁴ Архив Института радничког покрета Југославије, инв. бр. 6219.

Том приликом је заплешено: 2.000 пушака, 45 пушкоми-траљеза, 13 митраљеза, 80 аутомата, 160 пиштоља, девет минобацаца, 23 камиона, један аутомобил и пет мотоцикла. Тим наоружањем је комплетирана 45. дивизија, те је само тако и могла да задржи слободну територију у источној Србији, спречавајући да непријатељ на њу продре из долине Мораве ка Ти-моку и обратно (*Зборник*, т. I, књ. 11, 97 и 105).

¹⁰⁶ Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-314, ролна 32, снимак 214—16.

¹⁰⁷ Расположење због ступања ових делова Црвене армије на тло Југославије и због успостављања непосредног контакта с јединицама Народноослободилачке војске Југославије захватило је и читав народ источне Србије. О томе се у прогласу Окружног народноослободилачког одбора Зајечара каже: »Црвена армија прешла је Дунав и на тлу наше напаћене домовине загрлила су се давно жељена браћа, по крви и оружју — хероји совјетске земље и славни војници Народноослободилачке војске« (Архив VII, кут. 1071 А, бр. рег. 171—1).

¹⁰⁸ Бугарски генералштаб је, на основу наређења Команде 3. украјинског фронта Црвене армије, којем је био потчињен у оперативном погледу, формирао нов Штаб 1. корпуса и упутио га у Пирот ради преузимања команде над бугарским снагама које су се тамо нашле. То је учињено без знања и одобрења Националног комитета ослобођења Југославије, јединог заступ-

ника интегритета и суверенитета Југославије. За команданта корпуса одређен је бивши командант 29. пешадијске дивизије која је била као окупаторска јединица у Врању и околини. Штаб бугарског 1. корпуса дошао је у Пирот 13. септембра 1944, само четири дана после оружаног устанка у Бугарској.

У периоду већ успостављених веза, ради усаглашавања војних операција, дошло је до захтева отечественофронтовске бугарске владе за припајање Бугарској босилградског и царибродског среза и неких места у бабушничком срезу. Захтев је Штерије Атанасов, представник Централног комитета БРП (к), упутио Главном штабу Србије, преко Штаба 13. корпуса, 24. септембра 1944. године. На овај захтев, Главни штаб Србије је у оштром тону негативно одговорио. У депеши, поред осталог, стоји: »Непријатно смо изненађени вашим потпуно неправилним и неприхватљивим ставом по питању срезова: босилградског, царибродског, трнског... који су пре рата припадали Југославији. Молимо да примите к знању да су ти срезови већ сада саставни делови савезне територије, слободне, Демократске Федеративне Југославије и да вашим јединицама и органима издате одговарајућа наређења« (Архив Института радничког покрета Југославије, Фонд ЦК КПЈ, инв. бр. 6758).

Ипак у најтежој ситуацији су се нашли Окружни комитет КПЈ за Пирот и организације народноослободилачког покрета, јер је за народ тог краја било несхватљиво учешће бугарске армије као савезника у борби против Хитлерове Немачке. Још су били свежи трагови злочина бугарских окупаторских јединица да би народ могао тако брзо да поверује у њихов преображај. Због тога су у свим градовима и варошицама (Пироту, Бабушници, Врању, Владичином Хану, Сурдулици) и другим местима одржавани митинзи на којима је објашњаван разлог њиховог учешћа.

По доласку у Пирот, Штаб 13. корпуса је, 19. септембра, одржао састанак на којем је, поред осталог, разматрана и ситуација створена задржавањем бугарских јединица у рејону Пирота и доласком Штаба бугарског 1. корпуса у Пирот, а без одобрења Националног комитета ослобођења Југославије. Установљено је да је Штаб бугарског корпуса дошао по наређењу Команде Црвене армије и да ће бугарске јединице учествовати у борбама против немачких трупа Стога су свакодневно довлачене нове јединице из унутрашњости Бугарске. Закључено је да је стање у јединицама овог корпуса врло тешко, да је овладала деморализација и да неке јединице као на пример два батаљона 25. пешадијског пука, отказују послушност и одбијају да поседну положаје према немачким снагама. По обавештењу Штерије Атанасова Виктора, у пуковима је постојала тежња да се хапсе официри без обзира на то да ли су ратни злочинци, фашисти или не (у 25. и 31. пешадијском пуку похапшени су официри), а у многим јединицама су формирани војни комитети који су преузимали команду. Слична ситуација била је и у Оклопној бригади у којој су фашистички настројени официри саботирали наређења или стварали панику код војника, због чега је бу-

гарска влада била приморана да пошаље специјалну комисију да испита и среди стање у бригади. Управо због овакве ситуације ЦК БРП (к) је упутио Атанасова у 1. корпус, а у тренутку доласка Штаба 13. корпуса НОВ у Пирот, стигао је и члан бугарске владе Добри Терпешев.

На основу свега тога, оцењено је да је добар део официра нове бугарске армије још фашистички или националистички расположен, а неки огрезли и у злочинима против српског народа. и да ће све учинити како би омели учешће бугарске војске у борби против Хитлерове Немачке, или бар саботирати ту борбу. Штаб 13. корпуса НОВЈ је, у вези с тим, посебно забрињавао однос између јединица НОВЈ и БНА због антагонизма, јер су јединице од којих је 13. корпус формиран углавном водиле борбу против царско-бугарских окупаторских снага. Бестијални поступци бугарске окупаторске војске нису се могли тако лако и брзо, за неколико дана, заборавити, нити се могло брзо створити поверење у нову бугарску војску која је остала готово у истом кадровском саставу.

¹⁰⁹ Лесковац је бранило око 1.200 немачких војника с ојачаном четом тенкова (30 тенкова), два ојачана батаљона Српског добровољачког корпуса (око 1.800 војника), 400 руских белогардејаца, 300 балиста и око 500 других квислинга, као и 1.200 четника Јабланичког корпуса.

¹¹⁰ *Зборник*, том I, књ. 11, стр. 394.

¹¹¹ У то време су формиране: 1. бабичка, 1. пиротска (касније 25. српска), 1. сурдуличка, 1. власотиначка, 1. врањска (касније 26. српска), 2. пиротска (касније 27. српска), 2. сурдуличка, 2. врањска и 28. српска бригада.

¹¹² На позив Команде совјетског 3. украјинског фронта, представници Штаба 13. корпуса НОВЈ отпутовали су у Софију, где су, 20. септембра 1944, водили разговоре о будућим заједничким операцијама на источном делу територије Србије. Истовремено је делегат бугарске владе Штерија Атанасов Виктор, преко Штаба 13. корпуса и 22. ударне дивизије, тражио могућност да у Врховни штаб оде једна бугарска делегација ради регулисања учешћа делова Бугарске народне армије у борби против немачких трупа на територији Србије. Тај контакт са Врховним штабом, преко Главног штаба Србије, није успостављен због слабе радио-везе.

из о тој активности се у једном извештају Окружног комитета КПЈ Лесковац, упућеном Покрајинском комитету КПЈ за Србију, истиче: »Омладина у нашем округу је активна. Окружни одбор УСАОЈ-а одржао је пре неки дан Окружну конференцију, на којој је било присутно 250 делегата. Омладина се припрема за I конгрес. Врше се такмичења и имамо пуно успеха у томе. Партија даје пуну помоћ омладини« (Архив ЦК СКС, инв. бр. 5368).

¹¹⁴ У то време је Западна Морава на одсеку између Сталаћа и Крушевца била газна код Мрзенице, Читлука, Стопање, Почековине и још неких села. Вода је на газовима била дубока до 1 метра, али тиха и погодна за прелазак. Мостови су посто-

јали у селу Јасики и Трстенику. Њих су штитиле четничке снаге. Сकेле за прелазак налазиле су се у селима Кукљану, Стопањи, Почековини и Медвеђи.

И5 четрдесет седма дивизија формирана је 1. октобра 1944. Чиниле су је 15, 28. и 29. српска бригада.

¹¹⁶ Командант 1. гардијског пука и начелник Обавештајног одељења бугарске 2. армије потпуковник Г. Петров, необавештени о повлачењу својих јединица и јединица 22. дивизије Народноослободилачке војске рачунајући да су још у Власотинцима, кренули су аутомобилом из села Крушевице преко Бољара у варошицу. Код првих кућа у Власотинцима наишли су на немачке војнике с упереним аутоматима. Командант пука, искусан партизан, брзо је искочио из аутомобила и у неколико скокова бацио се у корито реке Власине, те је под заштитом обале успео да избегне заробљавање. Међутим, потпуковника Петрова Немци су ухватили.

У дневном извештају, командант 7. СС дивизије »Принц Еуген« јавио је команданту 34. армијског корпуса генералу Милеру, да је од заробљеника и заплених докумената открио да се пред њим налази пет пешадијских дивизија бугарске војске (Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-314, ролна 849, снимак 1184—6).

¹¹⁷ Једанаеста пољска ваздухопловна дивизија требало је да се постепено пребацује на север, пошто је смени 22. ловачка дивизија. Међутим, она није могла стићи у рејон Београда, јер је у Македонији била задржана у борби против јединица Народноослободилачке војске, а и због тога што су снаге 13. корпуса Народноослободилачке војске у међувремену биле пресекле јужноморавски саобраћајни правац јужно од Лесковца.

¹¹⁸ Архив VII, кут. 2, бр. рег. 12/1.

¹¹⁹ У једном »саопштењу« команданта Рамске бригаде четничког Млавског корпуса од 5. септембра 1944. се каже: »Ових дана бићемо срећни да дочекамо Њ. В. краља који ће стићи авионом, да нас уведе лично с нашим омиљеним командантом генералом у слободну отаџбину. Припремимо се да дочекамо Њ. В. краља« (Архив VII, рег. бр. С-В-14305).

¹²⁰ Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-71, ролна 59, снимак 557407 9.

¹²¹ Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-77, ролан 1299, снимак 624—7.

¹²² исто, микрофилм НАВ-Н-Т-71, ролна 59, снимак 557407—9.

¹²³ То је касније измењено, па је за председника АСНОС-а изабран Симић Станковић, а Станоје Симић — за председника ЈНОФ-а Србије.

¹²⁴ Хранислав Ракић, *Револуционарни омладински покрет лесковачког краја 1941.—1945*, Лесковац, 1979, стр. 124.

РЕГИСТАР ЛИЧНИХ ИМЕНА

Алин Гак — 466	23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33,
Анев Цветко — 197	35, 36, 38, 44, 47, 61, 85, 89,
Анђелић Мило — 73, 364, 365	202, 208, 212, 215, 225, 238,
Антонеску Јон (рум. генерал)	239, 247, 249, 251, 254, 257,
— 234	267, 268, 269, 270, 273, 274,
Антончић Милан Велебит —	275, 276, 280, 281, 282, 293,
285, 287, 294	298, 312, 333, 351, 393, 406,
Антуновић Риста — 130	407, 418, 421, 438, 447, 450,
Арнаутовић Јово — 200, 201	451, 458, 459, 460, 466, 468,
Атанасов Штерија Виктор (буг.	469
партијски руководиоца) —	Булајић Миле — 182, 306
212, 470, 471	Бурсаћ Д. Мићо — 324
Аулеб (нем. генерал) — 110	Буцало Бранко — 68
Багрјанов Иван (пред. царске	Вајкс Максимилијан (нем фелд-
бугарске владе) — 234, 235	маршал) — 5, 110, 246, 247
Бајић Владо — 181, 213, 463	248, 249, 254, 401, 402, 416,
Бајић Крсто — 181, 182, 183	457, 460, 465
Балетић Лука (четн. потпу-	Василић Илија — 166
ковник) — 240, 242, 465	Велчев Дамјан (буг. пуковник)
Барјактаревић Илија — 73	— 237
Билбија Драган — 189	Видовић Војин — 425
Биорац Драгован — 58	Видовић Жарко — 175
Бодирожа Вид — 70	Вилсон Мајтленд Хенри (енг.
Божинов Иван — 198	фелдмаршал) — 7, 468
Божовић Милан — 142	Витас Душан — 411
Болта Богдан — 324, 325, 326,	Волни (нем. поручник) — 36
327	Врањеш Бранко — 366
Боројевић Бошко — 71, 72	Вреде (предст. Абвер-а) 245
Боснић Милева — 183	Вујовић Филип — 198
Браумилер (нем. генерал) —	Вукић Драгић — 199
— 253	Вукмановић Никица — 289
Брежњак Алојз — 199	Вукчевић Стево — 198
Броз Јосип Тито — 7, 9, 20, 21	Вутев Нетко Ђорђевић — 198
	Вучковић Љубо — 53, 406

Георгијев Кимон — 237
Геринг Херман — 248
Глигоријевић Душан — 411
Граф (нем. потпуковник — 63.,
64, 256
Грдинић Михајло — 336

Дамјановић Миодраг (Недићев
генерал) — 240, 241, 242
Дамјановић Никица — 196, 199
Дапчевић Пеко — 41, 51, 52,
61, 93, 94, 95, 98, 108, 253,
271, 272, 333, 343, 351, 372
Дара (болничарка) — 75
Даул — вид. Магдаул Роберт
Денац Иван — 184
Дивјак Мајкл — 466
Дизнер (нем. пуковник — 264
Димитров Илија Атанасов —
198

Динић Станимир — 142
Дојч (нем. офицер) — 398, 403
Драговић Мило — 466
Драгојевић Васо — 80
Драгушанин Божа — 126
Дрљачић Војислав Драган —
160

Ђорђевић Баћо — 419
Ђорђијев Добри Џанев — 198
Ђукић Гојко — 289, 290
Ђурић Љубодраг — 422
Ђуричић Блажо — 331
Ђуровић др. Ђуро (сарадник Д.
Михаиловића) — 243, 245, 390
Ђуровић Милинко — 53, 407
Ђуровић Радојица — 425

Жарић Јагош — 184
Жежељ Милан — 184
Живковић Војин — 76
Жујовић Сретен — 342, 452

Зелмајер Јозеф (генералштабни
пуковник) — 247
Зорић Миладин Гараша — 200,
201, 207, 301, 302
Зубер Марија — 198

Иванов (буг. парт. руководилац)
— 121
Ивановић Александар — 75
Ивановић Миладин — 415
Иванович Фјодор Толбухин —
234

Јаблан Томо — 76, 77
Јајчимов Георг Гроданов — 196
Јаковлевич Родион Малиновски
— 234
Јаковљевић Мићо — 119
Јанковић Блажо — 72
Јелић Душан — 337, 338
Јелић Миливоје — 338
Јерковић Владимир — 75
Јефтић Драгиша (четн. мајор)
— 465
Јованић Ђоко — 209
Јовановић Васо — 172
Јовановић Војин — 411
Јовановић Драгомир Драги —
— 240, 243, 244
Јовановић Љуба (четн. мајор) —
410, 411
Јовановић Мирко — 184
Јовановић Радивоје — 155, 406
Јовановић Радош Сељо — 155
Јовић Вучко — 73
Јовић Радосав — 220
Јовићевић Миле — 175
Јодл Алфред (генерал-пуков-
ник) — 248, 262
Јојкимов Митја Данев — 198
Јоковић Тодор — 336
Јосиповић Србољуб — 142
Јоцовић Васо — 339
Јунгенфелд (нем. пуковник —
317, 321, 323, 392

Кајтел Вилхелм (нем. генерал)
— 248
Калабић Никола — 240, 241,
242, 245
Карађорђевић Петар — 9, 103,
239, 299, 410, 458, 472
Карановић Владо — 77
Карапандић Боривоје (четн.
емигрант) — 307
Казеле Јурај — 196
Кецман Јован — 411

Кнежевић — 75
 Ковачевић Душан — 416
 Ковачевић Ђуран — 301
 Комбол Рудолф — 189
 Крејчи Антон (посланик ЈНС)
 — 459
 Кремплер Карл (нем. пуков-
 ник) — 15, 54
 Крстић Велимир Бајез — 169
 Крунић Петар — 199
 Кум Ото (нем. генерал) — 401,
 402
 Кучан Виктор — 206

 Лакатош Геза (мађ. генерал)
 — 234
 Лалатовић Мирко (четн. пот-
 пуковник) — 240, 242, 465
 Латинић Миле — 183
 Леб (нем. генерал) — 55, 176
 Лекић Данило — 214, 226, 282
 Лер (нем. генерал-пуковник) —
 — 402
 Лескошек Мартин — 287, 288
 Лукић Реља — 77
 Лучић Драго — 337, 338

 Мак Дуал — вид. Макдуал Ро-
 берт
 Макдаул Роберт — 252, 311,
 379, 411, 466
 Маклин Фицрој — 466
 Мандић Глиго — 53, 98
 Манојловић Милош — 74
 Марин Младен — 70
 Маринов Иван Крстев (буг. ге-
 нерал) — 464
 Марковић Милош (четник) —
 307
 Марфи (амерички функцио-
 нер) — 466
 Матерић Илија — 53
 Микић Љубиша (мајор СДС)
 — 466
 Милатић Мустафа (посланик
 ЈНС) 459
 Миле (борац) — 397
 Милекић Гојко — 285
 Милер (нем. генерал) — 472
 Милетић Гића — 354, 356

Милкић (четн. официр) — 242
 Милојевић Милоје — 130
 Милојковић Слободан — 354
 Милосављевић Љубинка —
 165
 Милошевић Александар (чет-
 ник) — 307
 Мирић — 366
 Митић Јован Ђорђе — 160,
 161, 411
 Митровић Стефан — 214
 Михаило (краљ Румуније) —
 234
 Михаиловић Дража — 9, 18,
 20, 21, 103, 128, 129, 204, 239,
 240, 241, 242, 243, 244, 245,
 246, 247, 248, 249, 250, 251,
 252, 266, 268, 275, 282, 283,
 296, 299, 306, 311, 312, 314,
 323, 380, 385, 390, 391, 448, 460,
 464, 465, 467
 Михаилович Сахаров Василиј
 — 10
 Мишчевић Драгољуб — 104
 Мојсиловић Момчило — 367
 Молотов — 236
 Мољевић др. Стеван (четн. ру-
 ководилац) — 245
 Момчиловић Љубо — 220
 Морача Милутин — 53, 98
 Муравијев Константин — 235,
 237
 Мутаповић Драгослав — 209
 Мушановић Заим Зајец — 137
 Мушицки Коста (Недићев ге-
 нерал) — 323

 Наумовић Јован (Недићев ге-
 нерал) — 251
 Недељковић Раја — 406
 Недић Милан — 170, 239, 240,
 241, 242, 243, 244, 246, 247,
 248, 249, 250, 251, 268, 427,
 464
 Недић Мирчета — 336
 Недић Мића — 241
 Недић Нешко (четн. капетан)
 — 241, 242, 284, 323
 Ненадић Божа Брка — 58
 Нешковић Душан — 339
 Николић Живојин — 150

Новаковић — 101
Нојбахер др. Херман (нем. посланик у Београду) — 245, 246, 247, 248, 249, 465
Норден (амер. секретар) 466

Павлетић др. Ивица — 199
Павловић Аца — 198
Пантелић Милојица — 419
Пантелић Радован — 197
Пантић др. Милош — 318
Парте Фрањо — 459
Паскаш Лука — 196, 199
Пенков Илија — 197
Перичин Марко Камењар — 220, 221, 224
Перовић Божо (четн. мајор) 240

Петрић Зора — 199, 200
Петричевић Бранко — 53
Петров Г. (буг. потпуковник) — 472
Петровић Драгољуб Тимошенко — 169
Петровић Душан Шане — 367
Петровић Радован — 159
Пећанац Никола — 213
Поповић Бранко Станко — 161
Поповић Вељко — 343, 344, 345
Поповић Коча — 33, 125, 148, 343, 469
Поповић Раде — 142
Предовец Владимир — 459
Пријовић Александар (Аца Македонац) — 126
Протић Радослав (капетан СДС) — 465
Пузовић Урош — 336
Пуповац Ратко — 366

Радаковић Јово — 288, 289
Радивојевић Крста Стевица — 160
Радовановић Иса (четн. мајор) — 240
Радовановић Миљивоје Фарбин — 76
Радојичић Сава — 75
Ракић Миломир — 366

Ракић Хранислав — 472
Раковић Предраг (четн. мајор) — 240, 367, 465
Ратковић Миодраг (четн. командант) — 415
Ратковић М. Радомир — 336
Рауш Стево — 70, 102, 363
Рачић Драгослав (четн. мајор) — 89, 129, 240, 241, 242, 243, 245, 267, 283, 284
Рашета Илија — 289
Рибентроп фон Јоаким (нем. министар) — 248
Ритер, (нем. потпоручник) — 247
Ритер Курт фон Гајтнер (нем. генерал) — 247
Ромац Пашко — 220
Русев (буг. генерал) — 254

Секулиш Радоје — 70
Симић Јездимир — 198
Симић Станоје — 452, 472
Симоновић Симо — 80
Скакић Милан — 301
Смајевић Василије — 150, 406
Софијанић Ратко — 142
Србо (борац) — 398
Срдић Лазо — 302
Срдић Марко — 70
Срдић Чеда — 101, 102
Стамболић Петар — 452
Стаменов — 236
Станисављевић Бора (четн. мајор) — 413
Станић Драгутин — 56
Станишић Звонко — 197, 199
Станишић Миљка — 72
Станковић Драгољуб — 143
Станковић Сениша — 472
Стевица (четник) — 307
Стојанов (буг. командант) — 237
Стојанов Крсто Динов — 198
Стојановић Божидар Дренички — 114, 115
Стојановић Миленко — 77
Стошић Урош — 197
Суботић Никола — 143
Сурла Божо — 290
Сурла Давид Дакан — 200

- Танасковић Рајко — 419
 Терпешев Добри (буг. капетан) — 108
 Тешић Лазар — 103, 104
 Тодоровић Милојко — 372
 Топаловић Живко — 465
 Топаловић Чедо — 142
 Тошић (Недићев потпоручник) — 160
 Трикић Саво — 77
 Трифуновић Мирослав (четн. генерал) — 415, 465
 Ђејван Идриз — 56
 Урошевић Средоје — 76, 407
 Фатић Здравко — 73
 Федорович Бодров Михаил —
 Фелбер Ханс Густав (нем. генерал) — 38, 85, 110, 111, 246, 264, 323, 377, 402, 416, 417, 448, 457, 460
 Филиповић Крсто — 159
 Филов (начелник буг. генерал-штаба) — 237
 Фишер (нем. генерал) — 265, 418
 Флепс Артур (нем. генерал) — 40
 Флота Баја — 75
 Хантингтон Елери (амер. пуковник) — 466
 Херварт (нем. официр) — 245
 Херлинг (штабни пуковник) — 36, 247
 Хитлер Адолф — 5, 6, 126, 197, 248, 249, 250, 261, 262, 457, 460
 Хорска (нем. официр) — 245
 Хотко Јелка — 197, 199
 Цекић Ђуро — 411
 Цетина Бранко — 290
 Цетина Јанко — 290
 Цмиљанић Гојко — 339
 Черчил Винстон — 8, 18, 458, 466
 Чолаков Борислав — 197
 Шефер Емануел (нем. пуковник) — 244
 Шијан Милан — 285, 288, 289, 294
 Шиљеговић Милош — 331
 Шкундрић Лука Лукица — 324
 Шнајдер Бошко — 325
 Шнекенбургер Вили (нем. генерал) — 264, 418
 Штауфенберг (нем. пуковник) — 5
 Штеркер Рудолф (директор нем. фирме »Блатирик«) — 244, 245, 252, 465
 Штетнер Валтер (нем. генерал) — 65
 Штефан Фридрих (нем. генерал-потпуковник) — 266
 Шћекић Владо — 172
 Шубашић др. Иван — 9, 18, 238, 239, 251, 280, 458

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР — Никола Љубичић — — — — —	уц
РЕЧ АУТОРА - - - - -	XIX

I ДЕО

ПРИПРЕМЕ ОПЕРАЦИЈА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ СРБИЈЕ И ПРОТИВДЕЈСТВА НЕПРИЈАТЕЉА - -	1
<i>Опишта војно-политичка ситуација средином 1944. године и идеја Врховног штаба Народноослободилачке војске за операције у Србији — — — — —</i>	3
<i>Мере Немаца за одбрану у Србији — — — — —</i>	35

II ДЕО

ПОЧЕТНЕ ОПЕРАЦИЈЕ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ У СРБИЈИ - - - - -	4 9
<i>Продор оперативне групе дивизија у јужну Србију — — —</i>	51
<i>Лавина преко Пештерске висоравни — — — — —</i>	54
<i>Форсирање Ибра — — — — —</i>	61
<i>Победа на Копаонику — — — — —</i>	86
<i>Дејства Оперативне групе у јужној Србији — — — — —</i>	109
<i>Борбе у долини Расине и у Жупи — — — — —</i>	122
<i>Августовске борбе дивизија Главног штаба у јужној и источној Србији — — — — —</i>	140
<i>Ослобођење Јабланице и Пусте Реке и борбе око Лесковца —</i>	142
<i>Борбе на десној обали Јужне Мораве — — — — —</i>	150
<i>Продор 25. дивизије у источну Србију — — — — —</i>	155
<i>Дејства 23. дивизије у источној Србији — — — — —</i>	159
<i>Продор 1. пролетерског и 12. ударног корпуса у западну Србију — — — — —</i>	172
<i>Прелазак преко Лима и заузимање гребена Златибора —</i>	172
<i>Борба на Палисаду — — — — —</i>	187
<i>Ослобођење Пожеге и Ариља — — — — —</i>	203
<i>Продор 6. пролетерске дивизије на Златибор — — — — —</i>	209

Наступни марш Војвођана кроз Херцеговину и југоисточну Босну	— — — — — — — — — — — —	214
Форсирање Дрине	— — — — — — — — — — — —	219

III ДЕО

ОПЕРАЦИЈЕ У СРБИЈИ У СЕПТЕМБРУ 1944. ГОДИНЕ	- - - - - - - - - - - -	231
---	-------------------------	-----

<i>Општа војно-политичка ситуација, обостране намере и планови</i>	— — — — — — — — — — — —	233
Уједињавање немачких и контрареволуционарних снага	—	238
Извлачење бугарске окупационе војске из Србије	— —	255
Немачки планови у Србији	— — — — — — — — — —	261
Титова замисао о даљим дејствима снага НОВ у Србији	—	267
<i>Продор 1. пролетерског и 12. ударног корпуса на линији Лазаревац—Ваљево—Крупња</i>	— — — — — — — — — —	281
Борбе код Пожеге	— — — — — — — — — —	281
Разбијање четника на Јеловој гори	— — — — — — — — — —	295
Овладавање масивом Маљена, Повлена и Јабланика. Продор у долину Колубаре	— — — — — — — — — —	309
Слобода у Ваљеву	— — — — — — — — — —	317
Дејства 12. корпуса на Повлену и Медведнику. Ослобођење Крупња	— — — — — — — — — —	329
Борбе 37. дивизије између Вишеграда и Ужица	— — —	335
<i>Продор Оперативне групе дивизија у Шумадију</i>	— — —	341
Прелазак преко Ибра	— — — — — — — — — —	341
Напад на Ужице и Пожегу	— — — — — — — — — —	350
Ослобођење Горњег Милановца. Избијање на линију Рудник — Белановица	— — — — — — — — — —	357
Ослобођење Аранђеловца	— — — — — — — — — —	359
<i>Ширење и учвршћење ослобођене територије</i>	— — — —	371
Борбе 12 корпуса у долини Саве	— — — — — — — — — —	381
Немачки противудар у Шумадији	— — — — — — — — — —	395
<i>Операцији јединица Главног штаба Србије</i>	— — — —	406
Жестоке борбе у источној Србији	— — — — — — — — — —	408
Успеси у јужној Србији	— — — — — — — — — —	431
<i>Напомене</i>	— — — — — — — — — —	457
<i>Регистар личних имена</i>	— — — — — — — — — —	473